

9. Проектний підхід до компетентнісно спрямованої освіти: наук.-метод. збірник / за ред. І.Г. Єрмакова, В.В. Нечипоренко, В.І. Прокопенко. Запоріжжя: Хортицький навчально-реабілітаційний багатoproфільний центр, 2008. Т. 1. 446 с.

10. Ричкова Л.В. Здоров'язберігаюче середовище загальноосвітнього закладу. Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців: тези доповідей V Всеукраїнської науково-практичної конференції

(Хмельницький, 30–31 березня 2017 р.). Хмельницький: ХНУ, 2017. С. 135.

11. Хомич Л.О. Аксиологічні основи професійної підготовки майбутнього вчителя. Аксиологічний підхід – основа формування цілісної особистості майбутнього педагога: монографія. Київ – Ніжин: ПП Лисенко М.М., 2010. 143 с.

12. International Handbook on the Continuing Professional Development of Teachers / ed. by C. Day, J. Sachs. Reprinted 2008, 2009. London: Open University Press. 320 p.

УДК 378.14:316.7(045)

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ МОРСЬКОГО ТОРГОВЕЛЬНОГО ФЛОТУ ДО РОБОТИ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЯХ

Осадчук Д.Д., аспірант

Хмельницький національний університет

У статті здійснено аналіз основних педагогічних умов підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях. Виокремлено та обґрунтовано найбільш дієві з них, а саме: реалізація компетентнісного підходу в освітньому процесі; використання інноваційних методів та форм підготовки, інформаційно-комунікаційних технологій; формування позитивної мотивації до майбутньої професійної діяльності; використання навчальних тренажерів для підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до дій в екстремальних ситуаціях.

Ключові слова: педагогічні умови, підготовка, майбутні офіцери морського торговельного флоту, екстремальні ситуації.

В статье осуществлен анализ основных педагогических условий подготовки будущих офицеров морского торгового флота к работе в экстремальных ситуациях. Выделены и обоснованы наиболее эффективные из них, а именно: реализация компетентностного подхода в образовательном процессе; использование инновационных методов и форм подготовки, информационно-коммуникационных технологий; формирование положительной мотивации к будущей профессиональной деятельности; использование учебных тренажеров для подготовки будущих офицеров морского торгового флота к действиям в экстремальных ситуациях.

Ключевые слова: педагогические условия, подготовка, будущие офицеры морского торгового флота, экстремальные ситуации.

Osadchuk D.D. PEDAGOGICAL CONDITIONS OF PREPARATION OF THE FUTURE OFFICERS OF THE MERCHANT NAVY TO WORK IN EXTREME SITUATIONS

The article analyses the main pedagogical conditions of preparation of the future officers of the merchant navy to work in extreme situations. The most effective ones are outlined and grounded, namely: implementation of competence approach in the educational process; usage of innovative methods and forms of training, information-communication technologies; formation of positive motivation to the future professional activity; usage of training simulators for preparation of the future officers of the merchant navy to action in extreme situations.

Key words: pedagogical conditions, preparation, future officers of the merchant navy, extreme situations.

Постановка проблеми. Розбудова України як європейської країни, яка має чималі резерви економічного, освітнього, культурного розвитку, потребує підготовки висококваліфікованих фахівців, конкурентоспроможних на ринку праці не лише України, а й Європи та усього світу. Враховуючи це, потрібно сьогодні підготувати фахівців, які будуть готові працювати в мінливих умовах сучасного суспільства, здатні

знаходити та приймати правильні рішення в будь-яких ситуаціях, у т. ч. і в екстремальних.

Сьогодні Україна є однією з країн, яка готує фахівців для морського торговельного флоту. Від їхньої фахової підготовки залежить не лише якість несення ними служби, а й загалом діяльність у екстремальних ситуаціях, які можуть виникнути під час виконання службових обов'язків.

У Морській доктрині України на період до 2035 р. (2009 р.) зазначається, що «державна система забезпечення безпеки судноплавства повинна стати ефективним інструментом розв'язання завдань державної морської політики за умови функціонування таких основних її складових частин: системи підготовки та перепідготовки фахівців для морської галузі, а також органів і підприємств, які провадять діяльність із забезпечення безпеки судноплавства» [9].

Особливе значення в підготовці майбутніх офіцерів мають професійні знання, уміння і навички, практичний досвід, які набуваються і розвиваються у процесі фахової підготовки, спрямовані на підготовку майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях. Особливе місце у цьому контексті відводиться практичній підготовці як одній із основ формування майбутнього фахівця. Окрім того, Манільські поправки до додатка до Міжнародної конвенції з підготовки, дипломування моряків та несення вахти (ПДНВ) 1978 р. ввели додаткові вимоги до підготовки фахівців морської галузі [7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема підготовки фахівців до роботи в екстремальних ситуаціях досліджувалася такими науковцями, як: В. Бажанюк, М. Козяр, В. Коширець, О. Лазоренко, Л. Помиткіна, Н. Потапчук, І. Сулятицький, М. Хасанов, Б. Шаповалов та ін. Актуальні питання підготовки фахівців морської галузі знайшли своє відображення у наукових працях А. Гузя, Л. Герганова, А. Дулі, М. Бабишеної, Н. Бобришевої, Л. Герганова, О. Демченко, О. Касьянова, С. Козак, М. Кулакової, Л. Ліпшиць, О. Роменського, А. Сваричевської, О. Тимофєєвої, О. Фролової, В. Худика та ін. Однак проблема виокремлення та розкриття сутності педагогічних умов підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях не знайшла свого відображення у науковій літературі.

Постановка завдання. Метою статті є виокремлення та теоретичне обґрунтування дієвості педагогічних умов підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях.

Виклад основного матеріалу дослідження. Визначення основних педагогічних умов підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях передбачає, перш за все, з'ясування сутності дефініцій «умова», «педагогічна умова».

Так, у різноманітних словниках, довідниках подано тлумачення терміну «умови». До

прикладу, Словник-довідник із професійної педагогіки дає таке визначення педагогічних умов: «це обставини, від яких залежить та у яких відбувається цілісний продуктивний педагогічний процес професійної підготовки фахівців, що опосередковується активністю особистості, групою людей» [12, с. 243]. Ми поділяємо думку З.Н. Курлянд про те, що «коли явище викликає інше явище, воно є причиною; коли явище взаємодіє з тим або іншим у процесі розвитку цілого, до якого воно належить, воно є чинником; коли явище зумовлює існування іншого, воно є умовою» [6].

Загалом на сучасному етапі поняття «педагогічні умови» використовується у науково-педагогічній літературі, котра стосується підготовки фахівців із вищою освітою, у різних аспектах. Так, В.М. Манько поняття «педагогічні умови» визначає як «взаємопов'язану сукупність внутрішніх параметрів та зовнішніх характеристик функціонування, яка забезпечує високу результативність навчального процесу і відповідає психолого-педагогічним критеріям оптимальності» [8, с. 155]. На думку С.В. Висоцького, педагогічні умови є сукупністю об'єктивних можливостей змісту навчання, методів, організаційних засобів його здійснення, коли забезпечується успішне вирішення поставленого педагогічного завдання [2, с. 91]. Науковець С.У. Гончаренко визначає педагогічні умови як демонстрацію сукупності процесів відношень, що необхідні для виникнення та існування певного об'єкта або обставин процесу навчання, які є результатом відбору, конструювання і пристосування елементів, змісту, методів, засобів навчання для досягнення поставлених завдань [4, с. 255]. Аналіз психолого-педагогічної літератури дав підстави стверджувати, що педагогічні умови трактуються як обставини, від яких прямо чи опосередковано залежить, а також у яких відбувається цілісний освітній процес підготовки фахівців, зокрема і до певного виду діяльності, який керується особистістю чи групою осіб.

Значна кількість учених досліджували проблему впровадження педагогічних умов для формування певної якості у професійній підготовці фахівців конкретної спеціальності, аналізували сутність педагогічних умов в освітньому процесі та розкривали окремі аспекти та особливості їх реалізації.

Так, А.П. Сваричевська визначає такі педагогічні умови формування екологічної компетентності майбутніх офіцерів цивільного флоту засобами інтерактивних технологій: реалізація міждисциплінарної інтеграції в професійній екологічній підготовці майбутніх офіцерів цивільного флоту в про-

цесі використання інтеракцій під час вивчення дисциплін екологічного спрямування; використання навчальних тренінгів для мотивації курсантів до природоохоронного та бережливого використання навколишнього середовища в процесі здійснення майбутньої професійної діяльності; розробка та аналіз портфоліо як засобу залучення курсантів до самоосвітньої діяльності в напрямі розширення професійних екологічних знань, умінь і навичок; формування екологічної деонтології майбутніх офіцерів цивільного флоту в умовах упровадження технології case-study [11].

За твердженням Н.О. Касьянова та В.А. Худика, «організаційно-педагогічні умови формування готовності до діяльності в екстремальних ситуаціях проявляються в цілісності та взаємозв'язку зовнішніх і внутрішніх факторів у проектуванні тренажерно-професійної освіти з урахуванням специфіки морських професій та спрямованості підготовки спеціалістів в освітньому середовищі цивільного морського вишу» [5, с. 130].

Дослідницею О.Я. Тимофєєвою виокремлено та доведено ефективність таких педагогічних умов формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх судноводіїв у процесі вивчення гуманітарних дисциплін: структурування змісту гуманітарних дисциплін відповідно до базових ціннісних орієнтацій соціально-комунікативної взаємодії майбутніх судноводіїв; використання діалогічних методів для розвитку у майбутніх судноводіїв навичок міжособистісної професійної взаємодії; розвиток на основі контекстного навчання умінь і навичок прийняття управлінських рішень; підготовка науково-педагогічного складу до формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх судноводіїв [13].

Аналіз науково-педагогічних джерел, опитування науково-педагогічних працівників морських закладів вищої освіти, а також суперечності, виявлені у підготовці фахівців морського транспорту, дали змогу виокремити такі педагогічні умови підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях:

- реалізація компетентнісного підходу в освітньому процесі;
- удосконалення змісту, навчальних програм та навчально-методичного забезпечення підготовки;
- використання інноваційних методів та форм підготовки, інформаційно-комунікаційних технологій;
- проведення психолого-педагогічних тренінгів;

- формування позитивної мотивації до майбутньої професійної діяльності;

- врахування положень міжнародного та вітчизняного законодавства в сфері морського транспорту у процесі фахової підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту;

- підвищення ролі практики у професійній підготовці;

- використання навчальних тренажерів для підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до дій в екстремальних ситуаціях;

- підготовка науково-педагогічних кадрів до формування готовності майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях.

З метою виявлення найбільш дієвих педагогічних умов підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях нами було проведено експертне опитування науково-педагогічних працівників морських закладів вищої освіти. Їм було запропоновано шляхом ранжування вказати найбільш дієві педагогічні умови. Тому, на основі вивчення науково-педагогічної літератури, педагогічних спостережень, аналізу практики підготовки морських фахівців, а також думки експертів, ми змогли виокремити найбільш дієві педагогічні умови підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях, як-от: реалізація компетентнісного підходу в освітньому процесі; використання інноваційних методів та форм підготовки, інформаційно-комунікаційних технологій; формування позитивної мотивації до майбутньої професійної діяльності; використання навчальних тренажерів для підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до дій в екстремальних ситуаціях. Вважаємо, що в цілісності та сукупності, справляючи позитивний педагогічний вплив на учасників освітнього процесу, вони зможуть забезпечити дієву підготовку і готовність майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях.

Забезпеченню компетентнісного підходу у професійній підготовці майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях сприяє удосконалення навчальних планів та програм підготовки, введення до навчальних планів нових та інтегрованих навчальних дисциплін. Так, дисципліна «Менеджмент морських ресурсів» дає змогу сформувати у майбутніх офіцерів лідерські якості, вміння спілкуватися із членами екіпажу, дотримуватися стандартних процедур у прийнятті

рішень, що, у свою чергу, дасть змогу уникнути аварій (спричинених «людським фактором»), допоможе ефективно взаємодіяти членам суднового екіпажу в екстремальних ситуаціях. Не менш важливою дисципліною для підготовки майбутніх фахівців у контексті формування в них знань про безпеку на морі є «Безпека життєдіяльності». Предмети циклу професійної підготовки у вищому морському навчальному закладі у тісному взаємозв'язку із тренажерною підготовкою в тренажерних центрах забезпечать формування ключових компетентностей майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях. Удосконалення галузевих стандартів вищої освіти, навчальних планів та програм підготовки у вищих морських навчальних закладах (розробка компетентнісно орієнтованих програм вивчення фахових дисциплін, у яких будуть визначені перелік компетентностей і компетенцій, які формуються внаслідок їх опанування; визначення мети та завдань навчальних курсів на основі компетентнісної моделі) дасть змогу якісно підвищити її ефективність, а також сформувати ключові компетентності у майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях, що у підсумку сформує конкурентоспроможного фахівця та забезпечить реалізацію компетентнісного підходу як одного із визначальних у контексті інтеграції вітчизняної системи освіти до європейських та світових стандартів. Важливим у цьому контексті також є створення компетентнісної моделі фахівця. Загалом удосконалення стандартів підготовки фахівців морської галузі на основі використання норм та положень міжнародних документів забезпечить реалізацію компетентнісного підходу в організації навчального процесу та забезпечить якість підготовки фахівців морської галузі [10, с. 135].

За твердженням Л. Афанасьєвої, [1, с. 38], мотивація навчання залежить від ряду факторів, специфічних для діяльності, до якої вона включена (вона визначається самою системою навчання, освітнім закладом; організацією навчального процесу; психологічними особливостями суб'єкта (вік, стать, інтелектуальний розвиток, здібності, самооцінка та ін.); суб'єктивними особливостями викладача; специфікою навчального предмета).

Використання навчальних тренажерів дає змогу здійснювати підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації та атестацію командного та рядового плавскладу з використанням спеціальних тренажерів і новітніх комп'ютерних технологій відповід-

но до вимог міжнародних конвенцій, національних стандартів і потреб судноплавних компаній. Тренажери забезпечують моделювання руху різних типів суден і районів плавання. Вони передбачають відтворення реальних навігаційних ситуацій, у т. ч. стану погоди і моря, імітацію показників навігаційних приладів та органів керування судном. Тренажери серед іншого дають змогу реалізувати такі завдання: маневрування й керування судном у різних умовах плавання; дії за отримання сигналу лиха; дії в аварійних ситуаціях; координація пошукових та рятувальних операцій; відновлення та аналіз складних навігаційних ситуацій, у т. ч. аварійних, що мали місце в реальній морській практиці [14]. Здійснення навчання в аварійних умовах можливе завдяки використанню спеціальних тренажерів із відповідним програмним забезпеченням, які значно розширюють сферу тренажера, включаючи до неї формування тих професійних навиків, які пов'язані з роботою в ускладнених умовах, передбачають подолання несправностей, аварій, виправлення допущених помилок. Необхідність застосування тренажерів обумовлена також і тим, що аварійні ситуації виникають порівняно рідко і тому відповідні навикі і вміння не автоматизуються у повсякденній професійній діяльності. Щоб після підготовки на тренажері спостерігалось позитивне перенесення на практичну діяльність, необхідно дотримуватися визначених вимог до конструкції тренажера, навчально-методичного забезпечення організації навчання на ньому [3, с. 115].

Загалом варто зазначити, що під педагогічними умовами підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях розуміємо сукупність організаційно-педагогічних заходів, форм, методів, засобів освітньої діяльності, які забезпечують високу результативність вищезазначеного процесу.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, проведений аналіз науково-педагогічних джерел, практики роботи морських закладів вищої освіти, наявний власний досвід дав змогу стверджувати, що реалізація визначених педагогічних умов (реалізація компетентнісного підходу в освітньому процесі; використання інноваційних методів та форм підготовки, інформаційно-комунікаційних технологій; формування позитивної мотивації до майбутньої професійної діяльності; використання навчальних тренажерів для підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до дій в екстремальних ситуаціях) дасть змогу забезпечити підготовку май-

бутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях. Перспективними напрямками подальших досліджень вважаємо розробку та обґрунтування структурно-функціональної моделі підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях, розкриття сутності її складників, а також аналіз результатів дослідно-експериментальної перевірки дієвості описаних у статті педагогічних умов.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Афанасьєва Л. Педагогічні умови формування готовності до професійної діяльності у майбутніх менеджерів організацій. Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія «Педагогічні науки». 2012. Вип. 107 (1). С. 36–41.
2. Высоцкий С.В. Структура психолого-педагогических условий формирования поисково-творческой направленности личности в процессе обучения. Научный вестник Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського. 1999. Вип. 8–9. С. 90–94.
3. Герганов Л.Д. Тренажерно-практична підготовка студентів та фахівців плавскладу в морських навчальних закладах України як інструмент безпеки судноплавства. Водний транспорт. 2013. Вип. 1. С. 114–118.
4. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.
5. Касьянов Н.О., Худик В.А. Педагогическое обоснование профессиональной подготовки к деятельности в экстремальных условиях будущих специалистов морских профессий. Мир науки, культуры, образования. 2014. № 6(49). С. 129–131.
6. Курлянд З.Н. Педагогические способности и профессиональная устойчивость учителя. Одесса, 1992. 112 с.
7. Манільські поправки до додатка до Міжнародної конвенції з підготовки, дипломування моряків та несення вахти (ПДНВ) 1978 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/896_052.
8. Манько В.М. Дидактичні умови формування у студентів професійно-пізнавального інтересу до спеціальних дисциплін. Соціалізація особистості: зб. наук. праць. Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. Київ: Логос, 2000. Вип. 2. С. 153–161.
9. Морська доктрина України на період до 2035 р.: затвердж. Постановою Кабінету Міністрів України № 1307 від 07 жовтня 2009 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1307-2009-%D0%BF>.
10. Осадчук Д. Компетентнісний підхід у підготовці майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях. Педагогічний дискурс: зб. наук. праць. Хмельницький, 2016. Вип. 21. С. 133–136.
11. Сваричевська А.П. Педагогічні умови формування екологічної компетентності майбутніх офіцерів цивільного флоту засобами інтерактивних технологій. Virtus. Сватове, 2017. № 15. С. 148–151.
12. Словник-довідник з професійної педагогіки / ред.-упоряд. А.А. Семенова. Одеса: Пальміра, 2006. 272 с.
13. Тимофєєва О.Я. Педагогічні умови формування соціально-комунікативної компетентності у майбутніх судноводіїв у процесі вивчення гуманітарних дисциплін. Педагогічні науки: зб. наук. праць Херсонського державного університету. 2016. № 69. С. 152–158.
14. Тренажерні центри. URL: <http://www.onma.edu.ua/trenazherni-tsentry>.